

УДК 94 (477)"XIX"

DOI: 10.33402/ukr.2021-34-36-49

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ*доктор історичних наук**професор, завідувач кафедри історії України і методики викладання історії
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2218-9556>**e-mail: igor.raikivskyi@pnu.edu.ua*

ГАЛИЧИНА В ЖИТТІ Й ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО (1885–1894)

Досліджено, як виявлявся інтерес Михайла Грушевського до Галичини та його перші стосунки з народовськими діячами в 1885–1894 рр. до переїзду до Львова, де він уславився як науковий і культурно-громадський діяч. Наголошено на його ранньому зацікавленні українською діяльністю – ще в юності М. Грушевський уважав підавстрійську Галичину потенційним центром національного руху в умовах чинності Емського указу 1876 р., репресій проти українства в Росії. Закцентовано, що в щоденнику, який молодий учений вів із 1883 р., він регулярно записував враження від знайомства з подіями в Галичині, а під ідеологічним впливом Володимира Антоновича, Олександра Кониського й Івана Нечуя-Левицького, за посередництва діячів київської «Старої громади» всередині 1880-х років налагодив стосунки з галицькими народовцями Олександром Барвінським, Іваном Белеєм та ін., друкувався в місцевій пресі. Зазначено, що перша публікація М. Грушевського у львівській газеті «Діло» з'явилася за підтримки І. Нечуя-Левицького в червні 1885 р., пізніше він неодноразово друкував свої матеріали в оновленому журналі «Правда» (з 1888 р.), що став загальноукраїнським друкованим органом (виходив у Львові з 1867 р., із перервами). З'ясовано, що на пропозицію О. Кониського М. Грушевський підготував статтю під псевдонімом М. Сергієнко, що відкрила перший том «Записок НТШ» у 1892 р. і поклала початок його багатолітній співпраці з науковими виданнями Галичини.

Наголошено на підтримці М. Грушевським «нової ери» – спроби польсько-українського порозуміння (1890–1894), ініційованої українськими діячами в Росії з метою створення кращих умов для розвитку національного руху в Галичині, щоб перетворити її на центр національного відродження з огляду на легальні конституційні можливості для української діяльності в Габсбурзькій монархії. Звернено увагу, що в умовах «новоєрівської» політики з 1891 р. обговорювалося питання переїзду М. Грушевського в Галичину для керівництва кафедрою історії України у Львівському університеті: галичани наполягали на кандидатурі професора В. Антоновича, його наукового керівника; І. Белей та О. Барвінський 1893 р. навіть здійснили візити до Києва, щоб переконати його погодитися на переїзд до Галичини, але безрезультатно. Наголошено, що восени 1894 р. М. Грушевський за рекомендацією В. Антоновича з патріотичних міркувань

очолив новостворену кафедру, що започаткувало новий, галицький, період у його житті та творчості (до 1913 р.). Розкрито багатогранну діяльність ученого, яка була вагомим інструментом конструювання історичної пам'яті українців: він сприяв організації широкої видавничої діяльності українською мовою, розбудові Наукового товариства ім. Шевченка, заснував свою історичну школу, визначним представником якої став Іван Крип'якевич.

Ключові слова: Михайло Грушевський, стосунки, Галичина, «нова ера», Наукове товариство ім. Шевченка.

Актуальна наукова проблема в сучасній українській історіографії – це дослідження стосунків надніпрянських діячів під владою російського царизму з півдністрійською Галичиною, що сприяли утвердженню ідеї всеукраїнської національної єдності (соборності). Одним із найбільших промоторів надніпрянсько-галицького єднання у другій половині XIX – на початку XX ст. був видатний історик, громадсько-культурний і політичний діяч Михайло Грушевський, що відіграв, поряд із Пантелеймоном Кулішем і Михайлом Драгомановим, особливу роль в утвердженні української національної самосвідомості галицьких русинів та їх єдності з українцями-«малоросами» в Росії. Іван Франко писав про «представників трьох різних поколінь» надніпрянських діячів у розвитку українського руху в Галичині, вплив яких «поширився здебільшого між інтелігенцією, а частково й між народом: у 60-их роках XIX ст. домінував вплив Куліша, у 70-их і 80-их – Драгоманова, а в 90-их – Грушевського». На думку І. Франка, перший напрям був «формально національним [його можна назвати національно-культурницьким – *I. P.*], другий – радикально-соціальним і третій – національно-радикальним»¹.

Постать М. Грушевського викликала інтерес серед українських і зарубіжних науковців, навіть сформувалася окрема галузь науки – грушевськознавство. Однак через несприятливі політичні обставини на підрадянській Україні, обмеженість доступу до першоджерел у вивченні його життя й діяльності досі залишається чимало «білих плям». Обрана тема привертала увагу українських істориків: Леоніда Зашкільняка, Руслана Пирога, Віталія Тельвака, Ігоря Черновола й ін.², у зарубіжній і діаспорній історіографії – Любомира Винара (*Lubomir Wynar*), Даріуша Мацяка (*Dariusz Maciak*) та ін.³, але й досі має наукову та суспільну актуальність.

¹ Франко І. Українці. *Франко І. Зібрання творів*: у 50-ти т. Київ, 1984. Т. 41. С. 189.

² Барвінський А. Заснування катедри історії України в Львівському університеті. *Записки НТШ. Відбитка*. Львів, 1925. Т. CXLI–CXLIІІ. 18 с.; Зашкільняк Л. Початки зв'язків М. С. Грушевського з Галичиною (1885–1894 рр.). *Михайло Грушевський і Західна Україна*. До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті: доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.). Львів, 1995. С. 18–20; Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.). *Михайло Грушевський і українська історична наука*: матеріали конференції (м. Львів, 24–25 жовтня 1994 р.; м. Харків, 25 серпня 1996 р.; м. Львів, 29 вересня 1996 р.) / за ред. Я. Грицака, Я. Дашкевича. Львів, 1999. С. 141–156; Черновола І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. Львів, 2000. 247 с.; Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський: біографічний нарис. Київ, 2016. 576 с.; Валіон О. Внесок М. Грушевського у національно-культурне відродження українського народу в кінці XIX – на початку XX ст. *Україна–Європа–Світ. Міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль, 2010. Вип. 5, ч. 1. С. 187–199 та ін.

³ Винар Л. Галицька доба життя і діяльності Михайла Грушевського. *Український історик*. Нью-Йорк; Мюнхен, 1967. № 1–2. С. 5–22; Maciak D. Próba porozumienia polsko-ukraińskiego w Galicji w latach 1888–1895. Warszawa, 2006. 407 s. та ін.

У грушевськознавстві маловідомі сюжети про особисті стосунки М. Грушевського з галицькими народовцями, його публікації в місцевих виданнях другої половини 1880-х – середини 1890-х років – від початку стосунків із краєм до переїзду до Львова. Стаття написана в руслі «інтелектуальної історії», дослідження впливу відносин між українськими діячами обабіч австро-російського кордону на формування модерної національної самосвідомості. Мета статті – з'ясувати місце і роль Галичини в житті й діяльності Михайла Грушевського, інтелектуальне середовище, у якому формувалися його соборницькі погляди в дольвівський період, що пізніше мали вплив на Івана Крип'якевича.

Зв'язки М. Грушевського з Галичиною склалися ще задовго до його приїзду до Львова 1894 р. Навчаючись у Тифліській гімназії, він зайнявся самоосвітою, усередині 1882 р. виявив інтерес до української діяльності, поставив за мету «отдаться изучению русско-украинской истории». Восени 1883 р. 17-річний Михайло Грушевський почав вести щоденник, де 15 жовтня зробив запис про смерть одного з лідерів галицьких народовців – Володимира Барвінського, який обстоював окремішність 17-мільйонного народу обабіч Збруча: «Ми народ самостійний й от кацапів, як і од других народів словенських, різнимось»⁴. Подальше знайомство з краєм тривало через літературну творчість. За посередництвом наддніпрянського письменника Івана Нечуя-Левицького (він тепло відгукнувся на перші літературні спроби Грушевського, співпрацював із галицькими народовцями ще з кінця 1860-х років) редакція народовського часопису «Діло» отримала белетристичні твори гімназиста. Перша його публікація побачила світ у львівському «Ділі» 1885 р. (Ч. 66–68) – оповідання «Бех-аль-Джугур» під псевдонімом М. Заволока⁵. Однак редактор «Діла» Іван Белей не надрукував інших ранніх творів Михайла Грушевського, зокрема повість «Свої і чужі», яку надіслав Іван Нечуй-Левицький у 1885 р., бо вони були слабкими, як пізніше самокритично визнав сам автор⁶.

Можливо, перу юного М. Грушевського належали два вірші, надруковані у львівському журналі «Зоря» в жовтні 1885 р. (Ч. 20) у рубриці «З України», підписані псевдонімом «Незнакомець», про що, зокрема, свідчить їхня тематика, зміст та особливості стилю⁷. Під час навчання в Київському університеті (1886–1894) М. Грушевський як студент історико-філологічного факультету ввійшов до середовища «Старої громади». Після антиукраїнського Емського указу 1876 р. національний рух звузився, за висловом Івана Лисяка-Рудницького, до «малого струмка»: більшість громадівців відійшла від активної діяльності, а ті, хто продовжували працювати, мали вузьке культурно-просвітницьке спрямування. Київська «Стара громада» налічувала до півсотні осіб, що було майже в шестеро менше, ніж до Емського указу⁸. Урядові заборони змусили українських громадівців шукати легальних форм для своєї діяльності в конституційній Габсбурзькій монархії, що сприяло активізації наддніпрянсько-галицьких зв'язків наприкінці XIX – на

⁴ Зашкільняк Л. Початки зв'язків М. С. Грушевського з Галичиною (1885–1894 рр.). С. 18.

⁵ Бех-аль-Джугурь. Фантазія Михайла Заволоки. *Діло*. 1885. 15 (27) червня. С. 1; 18 (30) червня. С. 1–2; 20 червня (2 липня). С. 1–2.

⁶ Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і Галичина... С. 141–143.

⁷ Там само. С. 143.

⁸ Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ, 1996. С. 71.

початку ХХ ст. Ця тенденція в українському національному русі не могла пройти повз увагу молодого і допитливого М. Грушевського.

Найбільший вплив на юнака мали в науковому плані професор Володимир Антонович, а у громадсько-політичному – Олександр Кониський, що у 80-ті роки ХІХ ст. серед наддніпрянських діячів налагодив чи не найбільш тісні зв'язки з галичанами: майже щороку приїжджав до Львова, активно публікувався в місцевій пресі (бібліограф Іван Левицький нарахував у нього аж 10 криптонімів і 21 псевдонім у галицьких виданнях до 1886 р.)⁹. «Щодо довгості, тяглості й інтенсивності його участі в галицькій житті, – писав М. Грушевський, – з Кониським [у догрушевський період – *І. Р.*] можна нарівні поставити тільки Драгоманова, хоч, розуміється, впливи його діяльності далеко не були так глибокі й сильні»¹⁰. В. Антонович уперше побував у Галичині в 1880 р., а О. Кониський – наприкінці 1865 р. Обидва звернули увагу на півавстрійську Галичину, де існували можливості для легальної української діяльності в умовах антиукраїнських заборон у Російській імперії за Валуєвським циркуляром 1863 р. та Емським указом 1876 р. М. Грушевський відзначив важливу роль у формуванні свого світогляду І. Нечуя-Левицького, що став «не тільки найулюбленішим письменником, але й ідеологічним провідником і учителем»¹¹.

Діячі київської «Старої громади» Володимир Антонович та Олександр Кониський спільно з групою львівських народовців на чолі з Олександром Барвінським доклали у другій половині 1880-х років чимало зусиль для перетворення Галичини на «П'ємонт України», центр загальноукраїнського національного руху. На ґрунті боротьби з русофільством (москвофільством) серед українських громадівців Наддніпрянщини, галицьких народовців і польських політичних угруповань у краї визріла угодовська ідея, підтримана австрійським урядом в умовах дипломатичного конфлікту, що назрівав, із Російською імперією. Ідейне підґрунтя для польсько-української угоди, відомої в історії як «нова ера», мав підготувати загальноукраїнський журнал «Правда» у Львові (виходив із 1867 р., з перервами), відновлений восени 1888 р. «Душею і двигуном» видавничих планів, за висловом Л. Зашкільняка, був О. Кониський, що діяв переважно через О. Барвінського¹². «Правда» стала трибуною не лише для галицьких, а й наддніпрянсько-українських авторів. «На Придніпрянській Україні повитали віднову “Правди” з одушевленем, – згадував О. Барвінський, – і чимало визначних письменників почало пособляти сему видавництву своїми творами»¹³.

Серед наддніпрянських діячів, які взяли участь у виданні львівської «Правди» як загальноукраїнського журналу наприкінці 1880-х років, був і М. Грушевський. У перших томах відновленого часопису він надрукував декілька змістовних оглядів-рецензій із питань славістики, історії колонізації українських земель й еволюції

⁹ Дяченко О. В. Олександр Якович Кониський і процес українського націотворення другої половини ХІХ століття: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Дніпропетровськ, 2008. С. 16.

¹⁰ Грушевський М. Олександр Кониський. *Грушевський М. Твори: у 50-ти т. / редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.* Львів, 2002. Т. 1. С. 232. (Серія «Суспільно-політичні твори» (1894–1907)).

¹¹ Грушевський М. Спомини / публікація С. Білоконя. Київ, 1988. № 12. С. 124.

¹² Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.). С. 144–145.

¹³ Барвінський О. Спомини з мого життя. Нью-Йорк; Київ, 2009. Т. II, ч. III–IV / упоряд. А. Шацька; комент. Б. Янишина; ред.: Л. Винар, М. Жулинський. С. 65.

місцевої шляхти в XVI–XVIII ст.¹⁴. Одна з його рецензій у «Правді» в грудні 1888 р. була написана спільно з І. Франком¹⁵. Водночас перше визнання молодому М. Грушевському принесли наукові публікації в Наддніпрянській Україні, зокрема монографія про міжкнязівські відносини в Київській Русі обсягом понад 500 с. («Очерк истории Киевской земли отъ смерти Ярослава до конца XIV столѣтія»), що вийшла друком у Києві 1891 р. Перед приїздом до Галичини М. Грушевський мав досить вагомі наукові здобутки: дві монографії, два фундаментальні томи опублікованих документів (акти Барського староства), десятки статей і рецензій, белетристичних творів, віршів¹⁶.

Під час навчання в Київському університеті М. Грушевський, зосередившись на підготовці магістерської роботи, виявляв інтерес до Галичини. Він регулярно друкувався в галицькій пресі, з якою налагодив зв'язки ще зі середини 1880-х років через діячів київської «Старої громади». Так, написана на пропозицію О. Кониського навесні 1891 р. його стаття (під псевдонімом М. Сергієнко) відкрила перший том «Записок НТШ», що почав виходити в 1892 р. як друкований орган Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), створеного на основі однойменного літературного товариства¹⁷. Працюючи як магістрант університету над проблемою з історії Барського староства, він надрукував у львівській «Правді» в 1893 р. критичну замітку «Нова критика неослов'янофільства»¹⁸. У статті М. Грушевський розкрив еволюцію російського слов'янофільства в неославізм («від гуманних, хоч і невиразних поглядів колишнього слав'янофільства до сучасного московського народожерства»), суть якого полягала в обґрунтуванні виняткової ролі Росії серед інших слов'янських народів для збереження царизму, на противагу «розтлінному» західному лібералізму. Автор писав про «сучасну оргію московського націоналізму, шовіністичного, нахабного, зажерливого», піддав критиці «централістичну й обрусительну політику Росії»¹⁹.

У щоденнику М. Грушевського неодноразово містилися згадки про підавстрійську Галичину. Як відомо, перший запис про громадське життя у краї він зробив у жовтні 1883 р., відгукнувшись на смерть В. Барвінського. М. Грушевський, як свідчить щоденник, був поінформований про контакти О. Кониського і В. Антоновича з галичанами, але, виявляючи із зрозумілих причин обережність, надто скупко писав про громадське життя в Галичині²⁰. Молодий історик лаконічно зауважив у щоденнику 5 травня 1891 р.: «Учора казали, що Б[а]рв[інський] дуже просить заповоги. Був я [у] В[о]в[ків], поводитись дуже добре...»²¹. Очевидно, мовилося про необхідність надати гроші на видання львівської «Правди». М. Грушевський зауважив 25 лютого 1892 р., що позавчора мав розмову з М. Оглобином – «балакали

¹⁴ Валіон О. Внесок М. Грушевського у національно-культурне відродження... С. 188.

¹⁵ Г. і Ф. Бібліографічні звістки. Урсинь. Очерки изъ психологіи славянскаго племени. Славянофилы. С. Петербургъ. 1887. 221 стор. *Правда*. 1888. Вип. III. Грудень. С. 203–208.

¹⁶ Валіон О. Внесок М. Грушевського у національно-культурне відродження... С. 189.

¹⁷ Сергієнко М. Громадський рух на Україні-Руси в XIII віці. *Записки Товариства імени Шевченка*. Видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу / впорядкував д-р Ю. Целевич. Львів, 1892. Ч. I. С. 1–28.

¹⁸ Хлопець [Грушевський М.] Нова критика неослав'янофільства. *Правда*. 1893. Жовтень. Т. XIX, вип. LVI. С. 564–568.

¹⁹ Там само. С. 564, 567–568.

²⁰ Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.). С. 149.

²¹ Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 рр.) / підготовка до видання, передне слово, упоряд., комент. і післям. Л. Зашкільняка. Київ, 1997. С. 111.

про Галичину, за віднос[ини] Укр[аїни] до Моск[овського] госуд[арства]...»²². Неважко здогадатися, що йшлося, мабуть, про тотальне переслідування українства в Росії та важливу роль Галичини як притулку для українського національного руху.

Михайло Грушевський був серед прихильників «нової ери», проголошеної восени 1890 р. у Галицькому сеймі, що мала резонанс, але не знайшла підтримки в українському суспільстві (як і в польському). Від початку проти неї рішуче виступили галицькі москвофіли й радикали, противники «новоєрівської» політики незабаром виділилися серед народовців, незадоволених дрібними поступками польської адміністрації. Київська «Стара громада» виступила за продовження «нової ери», з огляду на успіхи для загальнонаціональної справи на культурній ниві. Після того, як лідер галицьких народовців Юліан Романчук укінці 1892 р. піддав критиці угодівський курс, київські громадівці спрямували до нього в 1893 р. листа, написаного рукою М. Грушевського²³. У листі, зокрема, містилося звернення до Ю. Романчука як «проводиря українсько-народовської партії в Галичині» про помилковість переходу в опозицію до австрійського уряду, коли угодівська політика «дала якесь позитивні результати». Будь-яка угода між народовцями й москвофілами визнавалася «за рік абсолютної шкодливу і для української народовської партії компрометливу». Подібні компроміси сприяли «пролонгації існування москвофільської партії», «болячки на українсько-руській землі, що не має під собою ніякого ґрунту в громаді (бо який ґрунт може мати в нації негація свого існування?)»²⁴.

Олександр Кониський писав у листі до О. Барвінського 12 (24) квітня 1894 р., що М. Грушевський був серед понад 30-ти осіб, серед них Володимир Антонович (Пасічник), Кость Михальчук (Пивовар), Микола Лисенко (Боян), Іван Нечуй-Левицький (Нечуй) та ін., які підписали цього листа²⁵. Однак ближче ознайомившись із політичною ситуацією в Галичині, М. Грушевський змінив ставлення до «нової ери», що пояснювали незначні поступки з боку поляків. Він писав, що після переїзду до Львова «соро прийшло переконання, що мої київські приятелі глибоко помилялися в своїх симпатіях до “угоди” й “угодовців” [“нової ери” та її прихильників – *I. P.*], що Поляки нічим не хочуть поступатися в своїм пануванню й не розуміють інших відносин до Русинів, як відносини пануючої народности до служебної»²⁶. Конкретні здобутки від угодівської політики об'єднувалися навколо здобуття реальних важелів впливу для перемоги над москвофільством, що мало головне значення в перемозі української ідеї в Галичині. Одним із найбільших успіхів «нової ери» стало відкриття кафедри, яку в літературі традиційно називають історії України, дослівно її назва звучала так: «кафедра всесвітньої історії з особливим наголосом на історії Східної Європи». Австрійське Міністерство освіти вдумало цю назву, щоб уникнути у формулюванні терміна «руська історія»²⁷.

²² Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 рр.)... С. 155.

²³ Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.). С. 153.

²⁴ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів (далі – ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів). Ф. 11. Од. зб. 3501 (Грушевський М. Копія листа до Ю. Романчука, переслана Олександрю Барвінському. Б. м. [1893 р.]. Арк. 1.

²⁵ Там само. Од. зб. 1437 (Кониський О. Листи до Барвінського О. Київ, 1892–1895 рр.). Арк. 45 зв.

²⁶ Грушевський М. Автобіографія. Друкується, як рукопис. Київ, 1926. С. 10.

²⁷ Грицак Я. Нарис історії України. С. 77.

Народовці подали пропозицію про відкриття кафедри на розгляд намісника Галичини восени 1890 р., а завідувачем її планувалося призначити видатного наддніпрянського історика В. Антоновича. Однак серйозною перешкодою для цього була належність відомого історика до православної конфесії (в очах австрійських і польських політиків православ'я асоціювалося з російською імперською ідеєю), до того ж проти нього свідчила свідома зміна католицького віросповідання на православне²⁸. У березні 1892 р. австрійський цісар дав дозвіл на створення кафедри, але В. Антонович не спішив обійняти нову посаду. Довідавшись від В. Антоновича ще на початку 1891 р. про план відкриття кафедри, М. Грушевський, як згадував в автобіографії, сприйняв ідею «з ентузіазмом, з огляду на те значіння, яке надавалось тоді в київських українських кругах галицькому рухові»²⁹. В. Антонович від початку орієнтувався на кандидатуру М. Грушевського як талановитого перспективного учня, але галицькі народовці майже до кінця справи мали надію побачити у Львові авторитетного в науковому світі професора³⁰.

На думку Л. Зашкільняка, В. Антонович мав першу розмову з М. Грушевським про кафедру 23 лютого 1891 р., невдовзі після повернення із подорожі в Європу, коли він проїздом побував у Львові, де зустрічався з галичанами. У щоденнику М. Грушевський 24 лютого 1891 р. написав: «Був у В[олодимира] Б[оніфатійовича]: прийняв привітно, побалакали з годину ..., [зокрема, мовили – *I. P.*] за нову каф[едру], ... “одіклавши соромливість молодечу, скажу, що й я міркував за се” і подивував, як він казав, що єму робити не довго й таке інше – се було не добре»³¹. Важко однозначно визнати, враховуючи законспірований стиль письма, чи стояло тоді «питання професорства» Михайла Грушевського, але вже 1 жовтня того ж року на зустрічі громадівців на квартирі Катерини Мельник, другої дружини Володимира Антоновича, відбулася пряма розмова щодо запрошення молодого історика очолити новостворену кафедру. Щоденник М. Грушевського 2 жовтня містить лаконічний запис: «Поставлено мою професуру дуже рішуче; аж мині се було прикро, ... що заздалегідь се не було обмірковано. Хочу за се балакати сьогодні з В[олодимиром] Б[оніфатійовичем]»³².

Наступного дня, 3 жовтня, М. Грушевський написав, що «учора двічі бачився з В[олодимиром] Б[оніфатійовичем], але побалакати не довелось ...». Очікувана розмова з В. Антоновичем про цю «пропозицію», як свідчить запис у щоденнику в неділю, 6 жовтня, відбулася двічі (в п'ятницю і суботу), обидва діячі «вийшли зовсім солідарні», але було побоювання якоїсь «інсинуації», наклепу, через які «б мене зост[авили] nach Vaterland [на батьківщині – *I. P.*] – се неприємне!»³³. Наддніпрянці не були впевнені, що влада дозволить переїзд М. Грушевського до Галичини, який уже в 1891 р. підтримував ідею свого професорства у Львівському університеті з патріотичних міркувань. «На світі не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу, – писав М. Грушевський у недатованому листі до О. Барвінського в кінці жовтня – на початку листопада 1894 р., – і з тієї справи абстрагую

²⁸ Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. Львів, 2000. С. 133–134.

²⁹ Грушевський М. Автобіографія. С. 7.

³⁰ Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.). С. 152.

³¹ Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 рр.). С. 94.

³² Там само. С. 131.

³³ Там само. С. 131–132.

свої особисті симпатії чи антипатії, а тим більше якісь амбіції...»³⁴. Щоправда, пропозиція тішила амбіції молодого історика, у щоденнику 21 та 24 січня 1892 р. містилися згадки про кафедру, що «все лізе в голову»³⁵. Підтримуючи тісні контакти з О. Кониським і В. Антоновичем, М. Грушевський був добре поінформований про політичну ситуацію в Галичині на початку 1890-х років³⁶.

Справа обсадження кафедри досягла кульмінації в 1893 р., коли до Києва для переговорів здійснили поїздки редактор «Діла» І. Белей (на початку року) й О. Барвінський, один з ініціаторів «нової ери» (наприкінці). Про результати візиту І. Белей написав у детальному звіті по приїзді з Києва до Львова 19 березня 1893 р. Як видно з листа, у справі кафедри існувала атмосфера невизначеності, галичанин мав розмови з цього приводу з О. Кониським, В. Антоновичем і М. Грушевським у нього на квартирі. Останній поставив дві головні умови приїзду до Галичини («віри ніколи б я не змінив»; пішов би працювати «лиш на посаду надзвичайного професора»)³⁷. Наприкінці листа І. Белей писав, що «справа, як бачите, досить запутана», висловив побоювання, щоб у результаті інтриг кафедру не очолив москвофіл («кацап») або поляк, для чого запропонував О. Барвінському жити негайних заходів³⁸. На посаду професора було кілька кандидатур: зять Ісидора Шараневича Володимир Мількович, перший голова НТШ Юліан Целевич, який передчасно помер у 1892 р., професор Краківського університету Анатоль Левицький та ін. Закулісні інтриги у Львові щодо обсадження нової кафедри справили прикре враження на наддніпрянців³⁹.

Наприкінці 1893 р., після отриманого від О. Кониського листа від 13 (25) листопада, О. Барвінський особисто приїхав до Києва, де, як пізніше згадував: «... застав проф. Антоновича і Грушевського, мені вже особисто знайомого з давнішого побуту в Києві. ... Я подав причину мого приїзду і висловив як від нашої громади, так і від правительства горяче бажання», щоб кафедру очолив В. Антонович. Однак останній у розмові з О. Барвінським наголошував, що в поважному віці й по довголітній «мозольній праці він не почував у собі настільки сили, щоби міг сповнити таку важну і трудну задачу [в Галичині – *I. P.*]»⁴⁰. Серед причин відмови В. Антоновича були як похилий вік (у 1894 р. йому виповнювалося 60 років), так і небажання безпосередньо розбиратися у складних обставинах внутрішньополітичного життя краю, критичне ставлення в галицькому суспільстві до «нової ери»⁴¹. За рекомендацією В. Антоновича, до Галичини восени 1894 р. прибув його «найкращий учень» – 27-річний магістр історії Київського університету М. Грушевський, невдовзі після захисту магістерської дисертації у травні того ж

³⁴ «Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу». Листи М. С. Грушевського до О. Г. Барвінського / передм. і публ. Л. Зашкільняка. *Пам'ять століть*. 1996. № 2. С. 82.

³⁵ Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 pp.). С. 241.

³⁶ Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.). С. 153.

³⁷ ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. Од. зб. 596 (Белей І. Листи до Барвінського О. Відень, Львів, 1883–1886, 1892–1893 pp.). Арк. 38, 41, 41 зв.

³⁸ Там само. Арк. 42–43.

³⁹ Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 pp. С. 135–136.

⁴⁰ Барвінський А. Заснування катедри історії України в Львівському університеті. *Замуски НТШ*. Відбитка. Львів, 1925. Т. СХLІ–СХLІІІ. С. 12–13.

⁴¹ Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 pp. С. 135–136.

року⁴², а його приїзд підтримали професори Львівського університету як молодого перспективного науковця⁴³.

Михайло Грушевський готувався до переїзду в Галичину ще з 1891 р. Для цього намагався ближче ознайомитися з галицькими обставинами. Так, перебуваючи в О. Кониського, молодий історик перечитував у Києві галицькі часописи, під час відрядження до Москви в лютому–березні 1892 р. ознайомлювався в бібліотеках із літературою про Галичину. Враження про деякі з перечитаних книг записував у щоденнику. Зокрема, про працю російського громадського діяча і письменника Василя Кельсієва (Василий Кельсиев) «Галичина и Молдавия. Путевые письма», видану в Петербурзі 1868 р., що містила його враження від подорожі краєм у 1865–1866 рр. з погляду єдності «русского» народу, 15 лютого 1892 р. зробив висновок: «... цікава, хоч напрямок прямо паскудний; рух і ентузіазм русинський 60-х р[оків] змалеваний добренько»⁴⁴. В. Кельсієв виділив дві течії в національному русі галичан – українську (народовську), яку піддав критиці, та русофільську, прихильницьку панрусської єдності. Щиро шкодував, що в Галичині не навчають у школах «общерусскому литературному языку». Водночас стверджував, що «не для всѣхъ еще рѣшенъ вопросъ: одинъ народъ южноруссы и великоруссы, или два»⁴⁵. Симпатії до галицького москвофільства, притаманні для тодішнього російського суспільства, не знайшли підтримки в М. Грушевського.

Галичани тепло зустріли приїзд ученого до Львова. Вітаючи призначення його у квітні 1894 р. професором кафедри в університеті, газета «Діло» писала, що це «стане у насъ сполучникомъ науковихъ интересовъ мѣжъ австрійскою а російскою Україною–Русью»⁴⁶. 30 вересня (12 жовтня) 1894 р. М. Грушевський прочитав вступну лекцію з давньої історії Русі⁴⁷, що викликала великий резонанс. «Одна з найбільших саль університетських, – писала львівська “Правда”, – ледви помістила громадно зібраних, майже виключно руських слухачів», які сприйняли приїзд молодого професора з Києва як вияв національно-культурної «спільности і одноцільности України-Руси»⁴⁸. У вступній лекції М. Грушевський наголосив студентам і галицько-українській громадськості головну тезу своєї історіософської концепції: провідна ідея історичного процесу – народ, народна маса. Олександр Лотоцький (український громадсько-політичний діяч і вчений кінця XIX – першої третини XX ст.) висловив думку, що «коли б “нова ера” обмежилася лише цим досягненням, то наслідки діяльності проф. М. Грушевського в Галичині вже самі по собі цілком виправдовують ту політичну акцію, що її творцями були Антонович, Кониський, Барвінський»⁴⁹.

На ниві вивчення українознавства найбільш значними були успіхи вчених із Наддніпрянщини, але «синтезувати їх довелося на галицькому ґрунті з огляду

⁴² Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. Київ, 2005. С. 41, 43.

⁴³ Винар Л. Галицька доба життя і діяльності Михайла Грушевського. *Український історик*. Нью-Йорк; Мюнхен, 1967. № 1–2. С. 7.

⁴⁴ Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 рр.). С. 152.

⁴⁵ Галичина и Молдавия. Путевые письма Василя Кельсієва. СПб., 1868. С. 94–95.

⁴⁶ У Львовѣ ... *Дѣло*. 1894. 13 (25) цвѣтня. С. 1.

⁴⁷ Грушевський М. Вступний виклад з давньої історії Русі, виголошений у Львівському університеті 30 вересня 1894 р. Б. м., б. д. 11 с.

⁴⁸ Сучасна хроніка. *Правда*. 1894. Вип. LXVIII. Жовтень. С. 711.

⁴⁹ Лотоцький О. Сторінки минулого. Варшава, 1932. Ч. 1. С. 173–174.

на ті умови, в яких перебувало українське життя Росії»⁵⁰. Переїхавши до Львова, М. Грушевський розгорнув наукову й культурно-громадську діяльність, що охопила три напрями, була вагомим інструментом конструювання історичної пам'яті українців: а) розбудова НТШ – 1894 р. очолив історико-філософську секцію товариства, а в 1897 р. став його головою; б) організація широкої видавничої діяльності українською мовою (на зламі XIX–XX ст. виходило близько 20 періодичних і серійних видань: «Записки НТШ», «Етнографічний збірник», «Жерела до історії України-Руси» тощо); в) підготовка і виховання нових кадрів українських істориків, що сформували школу Михайла Грушевського (Іван Крип'якевич, Степан Томашівський, Мирон Кордуба й ін.)⁵¹. М. Грушевський перетворив НТШ на своєрідну всеукраїнську академію наук, період його головування, за словами І. Крип'якевича, був «найсвітлішою добою в розвитку товариства»⁵². «Нова ера» сприяла розвитку української історіографії, що дала наукові аргументи для національно-визвольної боротьби, що було б неможливо без внеску М. Грушевського⁵³.

Стосунки наддніпрянського історика з Галичиною стали свідченням реалізації ідеї національної єдності, соборності України. «Записки НТШ» за редакцією М. Грушевського (з 1895 р.) стали справді всеукраїнським органом: в австрійський період зі 105 авторів, які опублікували в журналі свої праці (крім дрібних заміток), 37 – було з Наддніпрянщини. Загалом щонайменше третина наддніпрянців, а подекуди й більше, були серед тих, хто друкувався у виданнях НТШ⁵⁴. Водночас у відносинах між наддніпрянцями, особисто М. Грушевським, з одного боку, та галичанами, з другого, існували світоглядні проблеми, що чітко засвідчило подальше перебування видатного історика в Галичині. Він був змушений відійти від головування у НТШ унаслідок конфлікту, що виник 1913 р. і переріс у дискусію про стосунки українських діячів Галичини та Наддніпрянщини. У підсумку М. Грушевський, за порадою киян, залишив Галичину і зосередився на організації наукової роботи в Києві з 1914 р.⁵⁵. Однак він до кінця життя цікавився галицькими справами, послідовно дотримувався соборницьких поглядів.

Отже, зацікавившись у молоді роки українською проблематикою, М. Грушевський звернув увагу на півавстрійську Галичину, у якій вбачав потенційний

⁵⁰ Грушевський М. Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви в них основних питань українознавства. *Український історик*. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1990. № 1–4. С. 42.

⁵¹ Педич В. Культурно-просвітницька діяльність Наукового товариства імені Шевченка початку XX ст. як чинник конструювання історичної пам'яті. *Історія – ментальність – ідентичність*: кол. моногр. / за ред. Л. Зашкільняка, Й. Писулінської, П. Серженги. Львів, 2011. Вип. IV: Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в XIX – першій половині XX століття. С. 183.

⁵² Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка. 1892–1930. Мюнхен, 1970. С. 5.

⁵³ Зашкільняк Л. Українська історіографія початку XX століття і міфологізація національної свідомості українців. *Historia – mentalność – tożsamość*. Studia z historii, historii historiografii i metodologii historii / pod red. K. Polasik-Wrzosek, W. Wrzoska i L. Zaszkiłniaka. Poznań, 2010. S. 11–12.

⁵⁴ Бурдуланюк В. Наукове товариство імені Шевченка – всеукраїнський науковий центр кінця XIX – початку XX століть. *Українознавчі студії*. Івано-Франківськ, 2007–2008. Вип. 8–9. С. 328.

⁵⁵ Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. С. 125–126.

центр загальноукраїнського національного руху в умовах чинності Емського указу 1876 р., із його жорсткими обмеженнями щодо українства. Під ідейним впливом В. Антоновича, О. Кониського й І. Нечуя-Левицького, за посередництва діячів київської «Старої громади» він у середині 1880-х років налагодив стосунки з галицькими народовцями (О. Барвінським, І. Белеєм та ін.), друкувався в місцевій пресі – часописах «Діло», «Правда», «Записки НТШ» тощо. М. Грушевський підтримував політику «нової ери», у результаті якої з 1891 р. обговорювалося питання його переїзду в Галичину, де восени 1894 р. очолив новостворену кафедру історії України у Львівському університеті. Це започаткувало новий, галицький, період у житті й творчості М. Грушевського, що виходить за хронологічні межі пропонованої статті. Одним із тогочасних здобутків видатного дослідника історії України стала підготовка й виховання нових кадрів українських істориків у Галичині, серед чільних представників школи М. Грушевського був І. Крип'якевич.

REFERENCES

- Barvynskiy, O. (2009). *Spomyny z moho zhyttia* (Vol. 2, Pt. 3–4) (A. Shatska, Comp.; L. Vynar, M. Zhulynskiy, Eds.). New York; Kyiv [in Ukrainian].
- Barvynskiy, A. (1925). Zasnovannie katedry istorii Ukrainy v Lvivskomu universyteti. *Zapysky NTSh. Vidbytka, CXLI–CXLIИ* [in Ukrainian].
- Bekh-al-Dzhuhur (1885, Cherven 15 (27)). *Fantaziia Mykhaila Zavoloky. Dilo*, 66, 1 [in Ukrainian].
- Bekh-al-Dzhuhur (1885, Cherven 18 (30)). *Fantaziia Mykhaila Zavoloky. Dilo*, 67, 1–2 [in Ukrainian].
- Bekh-al-Dzhuhur (1885, Cherven 20 (Lypen 2)). *Fantaziia Mykhaila Zavoloky. Dilo*, 68, 1–2 [in Ukrainian].
- Burdulaniuk, V. (2007–2008). Naukove tovarystvo imeni Shevchenka – vseukrainskyi naukovi tsestr kintsia XIX – pochatku XX stolit. *Ukrainoznavchi studii*, 8–9, 323–330 [in Ukrainian].
- Chornovol, I. (2000). *Polsko-ukrainska uhoda 1890–1894 rr.* Lviv [in Ukrainian].
- Diachenko, O. V. (2008). *Oleksandr Yakovych Konyskyi i protses ukrainskoho natsiotvorennia druhoi polovyny XIX stolittia* [Oleksandr Yakovych Konyskyi and the process of Ukrainian nation-building in the second half of the 19th century]. (*Extended Candidate's thesis*). Dnipro [in Ukrainian].
- Franko, I. (1984). Ukrainsi. In *Franko I. Zibr. Tvoriv: u 50-ty t.* (Vol. 41, pp. 162–193). Kyiv [in Ukrainian].
- H. & F. (1888, Hruden). Bibliohrafichni zvistky. Ursyn. Ocherky iz psykhologhii slavianskoho plemeni. *Slavianofyly. Pravda*, 3, 203–208 [in Ukrainian].
- Halychyna i Moldaviia. Putevyia pisma Vasyliia Kelsieva. (1868). Saint Petersburg [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (1926). *Avtobiografiia. Drukuetsia, yak rukopys.* Kyiv [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (2002). Oleksandr Konyskyi. In P. Sokhan, Ya. Dashkevych, I. Hyrych (Eds.), *Hrushevskiy M. Tvory: U 50-ty t.* (Vol. 1, pp. 227–233). Lviv [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (1990). Rozvytok ukrainskykh doslidzhen u XIX stolitti i vyiavy v nykh osnovnykh pytan ukrainoznavstva. *Ukrainskyi istoryk*, 1–4, 28–44 [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (1988). Spomyny. *Publikatsiia S. Bilokonia*, 12, 116–139 [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (Bez daty). *Vstupnyi vyklad z davnoi istoryi Rusy, vyholoshenyi u Lvivskim universyteti 30 veresnia 1894 r. Bez mistsia* [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. S. (1997). *Shchodennyk (1888–1894 rr.)*. (L. Zashkilniak, Comp.). Kyiv [in Ukrainian].

Hrytsak, Ya. (1996). *Narys istoryi Ukrainy. Formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX–XX stolittia*. Kyiv [in Ukrainian].

Lototskyi, O. (1932). *Storinky mynuloho* (Pt. 1). Warsaw [in Ukrainian].

Khlopets. (1893, Zhovten). Nova krytyka neoslavianofilstva. *Pravda*, 19 (LVI), 564–568 [in Ukrainian].

Maciak, D. (2006). *Próba porozumienia polsko-ukraińskiego w Galicji w latach 1888–1895*. Warsaw [in Polish].

Zashkilniak, L. (1996). «Ne maiu inshoho interesa bilshoho, yak dobro svoho narodu». Lysty M. S. Hrushevskoho do O. H. Barvinskoho. *Pamiat stolit*, 2, 71–87 [in Ukrainian].

Pedych, V. (2011). Kulturno-prosvitnytska diialnist Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka pochatku XX st. yak chynnyk konstruiuvannia istorychnoi pamiaty. *Istoriia – mentalnist – identychnist*, 4, 181–190 [in Ukrainian].

Pyrh, R. Ya., & Telvak V. V. (2016). *Mykhailo Hrushevskiy: biohrafichnyi narys*. Kyiv [in Ukrainian].

Serhiienko, M. (1892). Hromadskiy rukh na Vkraini-Rusy v XIII vitsi. *Zapysky Tovarystva imeny Shevchenka. Vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrainskoro narodu* (Pt. 1). (Yu. Tselevych, Comp.) Lviv [in Ukrainian].

Shapoval, Yu., & Verba, I. (2005). *Mykhailo Hrushevskiy*. Kyiv [in Ukrainian].

Suchasna khronika (1894, Zhovten). *Pravda*, LXVIII, 711 [in Ukrainian].

U Lvovi... (1894, Kviten 13 (25)). *Dilo*, 84, 1 [in Ukrainian].

Valion, O. (2010). Vnesok M. Hrushevskoho u natsionalno-kulturne vidrozhennia ukrainskoho narodu v kintsi XIX – na pochatku XX st. *Ukraina–Yevropa–Svit*, 5 (1), 187–199 [in Ukrainian].

Vynar, L. (1967). Halytska doba zhyttia i diialnosti Mykhaila Hrushevskoho. *Ukrainskyi istoryk*, 1–2, 5–22 [in Ukrainian].

Vynar, L. (1970). *Mykhailo Hrushevskiy i Naukove tovarystvo im. Tarasa Shevchenka. 1892–1930*. Munich [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. (1999). Mykhailo Hrushevskiy i Halychyna (do pryizdu do Lvova 1894 r.). Proceedings of the Conference: *Mykhailo Hrushevskiy i ukrainska istorychna nauka*, Lviv, 24–25 zhovtnia 1994; Kharkiv, 25 serpnia 1996; Lviv, 29 veresnia 1996. (pp. 141–156). Lviv [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. (1995). Pochatky zviazkiv M. S. Hrushevskoho z Halychynoiu (1885–1894 rr.). Proceedings of the Conference: *Mykhailo Hrushevskiy i Zakhidna Ukraina*. Do 100-richchia vid pochatku diialnosti M. Hrushevskoho u Lvivskomu universyteti, Lviv, 26–28 zhovtnia 1994. (pp. 18–20). Lviv [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. (2010). *Ukrainska istoriohrafia pochatku XX stolittia i mifolohizatsiia natsionalnoi svidomosti ukrainsiv*. In K. Polasik-Wrzosek, W. Wrzoska, L. Zashkilniak (Eds.), *Historia – mentalność – tożsamość* (pp. 9–19). Poznań [in Ukrainian].

Ihor RAIKIVSKYI

Doctor of Historical Sciences

Professor, Head of the Department of

History of Ukraine and methods of teaching history

State Higher Educational Institution

«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»

HALYCHYNA IN THE LIFE AND WORK OF MYKHAILO HRUSHEVSKYI (1885–1894)

The paper investigates the interest of Mykhailo Hrushevsky in Halychyna and his first contacts with local populists (narodovtsi) in 1885–1894, before moving to Lviv, where he later would become famous as a scientist and cultural-public figure.

Emphasis is placed on M. Hrushevskyi's early interest in Ukrainian activities in his youth. He considered sub-Austrian Halychyna a potential center of the national movement under the «Ems Ukaz» (Ems decree) of 1876 and repressions against Ukrainians in Russia. As stressed, in the diary, which the young Mykhailo kept since 1883, he regularly wrote down his impressions of events in Halychyna. Under the ideological influence of V. Antonovych, O. Konyskyi, and I. Nechui-Levytskyi, through the mediation of members of Kyiv society «Stara hromada», he, in the mid-1880s, he worked out the relationships with the Halychyna populists (O. Barvinskyi, I. Belei and others), and was published in the local press. With the I. Nechui-Levytskyi's support, in June 1885, was published the first article of M. Hrushevskyi in the newspaper «Dilo».

Later he repeatedly published his works in the updated magazine «Pravda» (since 1888), which became an all-Ukrainian periodical (published in Lviv since 1867, intermittently).

It was discovered that at the suggestion of O. Konyskyi M. Hrushevskyi prepared an article under the pseudonym M. Serhienko, which opened the first volume of «Notes of Shevchenko Scientific Society» in 1892 and marked the beginning of his many-years collaboration with scientific journals in Halychyna.

Furthermore, highlighted that M. Hrushevskyi, as well as ukrainophiles of Naddnrianshchyna (the territory of Ukraine, which was part of the Russian Empire), to create the best conditions for the development of Ukrainian national movement in Halychyna, supported the policy of the Polish-Ukraine mutual support, known in history as the «New Era» (1890–1894).

In the context of the «New Era» policy, from 1891, M. Hrushevskyi's moving to Halychyna to head the Department of History of Ukraine at the Lviv University, was discussed. People of Halychyna insisted on the candidacy of Professor V. Antonovych, who was a scientific supervisor of M. Hrushevskyi; I. Belei and O. Barvinskyi even visited Kyiv in 1893 to persuade him to agree to move to Halychyna, but to no avail. In the autumn of 1894, M. Hrushevskyi on the recommendation of V. Antonovych, for patriotic reasons, headed the newly created department, which started a new Halychyna period in his life and

work (until 1913). The scientist's multifaceted activity is revealed, which was an essential tool for constructing the historical memory of Ukrainians: he contributed to the organization of extensive publishing activities in the Ukrainian language, the development of the Shevchenko Scientific Society, founded his historical school, a prominent representative of which was I. Krypiakevych.

Keywords: Mykhailo Hrushevskyi, relations, Halychyna, «New Era», NTSh (Shevchenko Scientific Society).